

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNING AHAMIYATI.....	12
Usmonova Zarina	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI VA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	19
Zaripova Sabrina Zafar qizi	
O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK TARMOG'IDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA JORIY ETISH: SAMARADORLIK, TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR.....	25
Sobirov Shohruh Shuxratovich	
ISTE'MOLCHILAR ORASIDA IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI QISQA FORMATLI VIDEOKONTENTNING IMPULSIV XARID XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI.....	30
Ra'no Balxiboyeva Davron qizi	
KAPITAL BOZORI ORQALI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI.....	40
Otabek Oltiboyev	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RAQAMLASHTIRISHNING YALPI TALAB O'ZGARISHIGA TA'SIRI TAHLILI.....	45
Ochilov Laziz Siddiqovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA YANGI ISLOHOTLARNING MAKROIQTISODIY TAHLILI	54
Sanakulova Iroda Abrorovna	
GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L YAYLOVLARI IXTISOSLASHUVINI MOSLASHTIRISHNING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QIZILQUM CHO'L YAYLOVLARI MISOLIDA)	61
Kozokov Najmiddin Isomiddinovich	
XALQARO OLIY TA'LIM TIZIMLARIDA UNIVERSITET BOSHQARUVINING TRANSFORMATSIYASI: INSTITUTSIONAL AVTONOMIYA, HISOBDOIRLIK VA STRATEGIK BOSHQARUV MODELLARI	68
Tursunmuratov Sherzod Turdimuratovich	
THREE GENERATIONS OF REFORM: GOVERNANCE PARADIGMS AND THE MEASUREMENT GAP IN UZBEKISTAN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT TRANSITION	76
Salakhutdinova Yulduz Golibovna	
ГЕНЕРАТИВНЫЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГА	82
Умарова Нозанин Алишерзода	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	88
Sapayev Abduljalol Odayevich	
TIJORAT BANKLARIDA TO'LOV TIZIMLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH	96
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
UMUMIY IQTISODIY MUVOZANAT NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI.....	102
Murodov Alisher Murodjon o'g'li	
РОЛЬ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	106
Уралова Сожида Анвар кизи	

JIZZAX VILOYATI TURIZMINING RIVOJLANISH DINAMIKASI, TUZILMASI VA ISTIQBOLLARI (2016–2024-YILLAR)	112
Mamadiyrov Adhamjon Qo'chqar o'g'li	
KREATIV INDUSTRIYALARNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI VA DAROMADLARINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	121
Ulug'bekov Sardorbek Ulug'bekovich	
TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH AMALIYOTI SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	128
Turdiyev Eralijon Muxtarovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR AUDITINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	134
Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o'g'li	
CHAKANA BANK XIZMATLARINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING NAZARIY JIHATLARI	138
Asqarov Fayzullo G'iyosiddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BILIM VA MALAKALARNI RAQAMLI BAHOLASH TIZIMINING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI	148
Abdiyev Nosir Raximovich	
Muzaffarova Mohira Nuraliyevna	
O'ZBEKISTON BANK SEKTORIDA MOLIVAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	154
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZM INFRATUZILMASINING HUDUDII RIVOJLANISH DARAJASINI QIYOSII BAHOLASH	160
Omonova Nigora Bahodir qizi	
ZAMONAVIY TO'LOV TIZIMLARINING INSTITUTSIONAL RIVOJLANISHINI STRATEGIK BOSHQARISH MEXANIZMLARI	167
Iskandarov Xurshid Iskandarovich	
TEXNOLOGIK AVLOD ALMASHINISHI SHAROITIDA ALOQA KORXONALARI TOVAR-MODDIY ZAXIRALARINING QADRSIZLANISHINI HISOBGA OLISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	175
Jamilov Jushqin Jonon o'g'li	

UDK: 657.92:621.39

TEKNOLOGIK AVLOD ALMASHINISHI SHAROITIDA ALOQA KORXONALARI TOVAR-MODDIY ZAXIRALARINING QADRSIZLANISHINI HISOBGA OLIH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Jamilov Jushqin Jonon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada texnologik avlodning almashinishi (3G tarmog'ini berkitish, 4G ni kengaytirish va 5G ni tijoriy ishga tushirish) natijasida funksional jihatdan qadrsizlangan telekommunikatsiya uskunalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. BHXS 36 "Aktivlarning qadrsizlanishi" talablariga mos holda aloqa sohasiga xos qadrsizlanish belgilarini aniqlash tizimi ishlab chiqilgan hamda tovar-moddiy zaxiralarni realizatsiya qilishning sof qiymatigacha (NRV) arzonlashtirishning tarmoq avlodi koeffitsiyenti (k_n)ga asoslangan uslubiyati taklif etilgan. Mazkur koeffitsiyent 5G uskunalari uchun 0, 4G/LTE uskunalari uchun 0,15–0,30, 3G uskunalari uchun 0,50–0,80 hamda CDMA va boshqa eskirgan avlod uskunalari uchun 0,80–0,90 oralig'ida belgilanib, eskirish diskontini tizimli hisoblash imkonini beradi. "O'zbektelekom" aksiyadorlik kompaniyasining empirik ma'lumotlari asosida NRVni hisoblash, arzonlashtirishni buxgalteriya o'tkazmalarida aks ettirish hamda keyingi davrlarda uni tiklash tartibi amaliy misollarda yoritilgan.

Kalit so'zlar: tovar-moddiy zaxiralar, qadrsizlanish, BHXS 36, realizatsiya qilishning sof qiymati (NRV), tarmoq avlodi koeffitsiyenti, texnologik eskirish, 3G, 4G, 5G, aloqa korxonalari, arzonlashtirish, tiklash.

Аннотация: В статье исследованы вопросы совершенствования методики отражения в бухгалтерском учёте функционально обесценившегося телекоммуникационного оборудования в результате смены технологических поколений (закрытие сетей 3G, расширение 4G и коммерческий запуск 5G). В соответствии с требованиями МСФО (IAS) 36 «Обесценение активов» разработана система выявления отраслевых признаков обесценения, а также предложена методика уценки товарно-материальных запасов до чистой стоимости реализации (NRV) на основе коэффициента сетевого поколения (k_n). Данный коэффициент устанавливается в диапазоне 0 для оборудования 5G, 0,15–0,30 для оборудования 4G/LTE, 0,50–0,80 для оборудования 3G и 0,80–0,90 для оборудования CDMA и других устаревших поколений, что позволяет системно рассчитывать дисконт морального износа. На основе эмпирических данных АК «Узбектелеком» на практических примерах раскрыты порядок расчёта NRV, отражение уценки в бухгалтерских проводках и её последующее восстановление.

Ключевые слова: товарно-материальные запасы, обесценение, МСФО (IAS) 36, чистая стоимость реализации (NRV), коэффициент сетевого поколения, технологическое устаревание, 3G, 4G, 5G, предприятия связи, уценка, восстановление.

Abstract: The article examines the improvement of the methodology for recognising in accounting the functional impairment of telecommunications equipment caused by technology generation transitions (3G network shutdown, 4G expansion and commercial launch of 5G). In line with the requirements of IAS 36 "Impairment of Assets", a system of industry-specific impairment indicators is developed, and a methodology for writing inventories down to net realisable value (NRV) based on the network generation coefficient (k_n) is proposed. The coefficient is set at 0 for 5G equipment, 0.15–0.30 for 4G/LTE equipment, 0.50–0.80 for 3G equipment and 0.80–0.90 for CDMA and other legacy-generation equipment, enabling a systematic calculation of the obsolescence discount. Drawing on empirical data of Uzbektelecom JSC, the procedure for calculating NRV, recording write-downs in accounting entries and their subsequent reversal is illustrated with practical examples.

Key words: inventories, impairment, IAS 36, net realisable value (NRV), network generation coefficient, technological obsolescence, 3G, 4G, 5G, telecommunications enterprises, write-down, reversal.

KIRISH

Aloqa (telekommunikatsiya) sohasining boshqa tarmoqlardan prinsipial farqi — texnologik avlodlarning tezkor va qaytmas almashinib turishidadir. Mobil aloqa tarixida har 8–10 yilda yangi avlod tijoriy ishga tushiriladi: 2G dan 3G ga, undan 4G/LTE ga va nihoyat 5G ga o'tish jarayoni hozirda global miqyosda yakunlanish bosqichida turibdi. GSMA Intelligence ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 2024-yil oxiriga qadar 3G tarmoqlarining 80 foizdan ko'prog'i yopilgan yoki yopilishga rejalashtirilgan bo'lib, 2030-yilgacha 3G texnologiyasi barcha mamlakatlarda to'liq to'xtatilishi kutilmoqda (GSMA Intelligence, 2024). Har bir bunday o'tish aloqa operatorlari omborxonalarida saqlanayotgan ulkan hajmdagi uskunalar — bazaviy stansiya modullari, transiverlar, ehtiyot qismlar va abonent terminallarining funksional qadrsizlanishiga olib keladi: uskuna fizik jihatdan to'liq ishga yaroqli bo'lsa-da, uning xizmat qiladigan tarmog'i yopilishi bilan iqtisodiy qiymati keskin pasayadi.

Bunday funksional qadrsizlanishni buxgalteriya hisobida o'z vaqtida va to'g'ri aks ettirmaslik moliyaviy hisobotning haqqoniyligiga bevosita putur yetkazadi: balans aktivlari sun'iy ravishda oshirib ko'rsatiladi, moliyaviy natija esa bo'rttiriladi. Boston Consulting Group hisob-kitoblariga ko'ra, telekom operatorlari aloqa xarajatlari byudjetining 10–20 foizi faoliyatdan chiqqan, ammo hisob tizimida to'liq qiymatda saqlanib kelayotgan «arvoh xizmatlar» va eskirgan uskunalar hissasiga to'g'ri keladi (BCG, 2023). Jahon amaliyotida mazkur muammo BHXS 36 «Aktivlarning qadrsizlanishi» hamda BHXS 2 «Zaxiralar» standartlarining realizatsiya qilishning sof qiymati (net realisable value, NRV) mexanizmi orqali hal etiladi. Biroq standartlar umumiy tamoyillarni belgilab, aniq hisoblash algoritmini korxona ixtiyoriga qoldiradi — aynan shu nuqtada tarmoqli uslubiyotga ehtiyoj yuzaga keladi.

O'zbekiston sharoitida masalaning dolzarbligi ikki omil bilan kuchaymoqda. Birinchidan, mamlakatda 4G tarmog'i jadal kengaytirilib, 5G tijoriy ishga tushirilmogda, ayni paytda 3G tarmog'ini bosqichma-bosqich berkitish jarayoni boshlangan — demak, funksional qadrsizlanish to'liqini ayni hisob davrlariga to'g'ri keladi. Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-4611-son¹ qaroriga muvofiq “O'zbektelekom” AK singari yirik aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy hisobotni MHXS asosida tayyorlaydi, bu esa BHXS 36 va BHXS 2 talablarini, jumladan, qadrsizlanishni tan olish va tiklash qoidalarini to'liq tatbiq qilishni taqozo qiladi. Amaldagi 4-sonli BHMS esa NRVdan past arzonlashtirishni umumiy tarzda nazarda tutsa-da, texnologik eskirish diskontini hisoblashning aniq uslubiyatini bermaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — texnologik avlod almashinishi natijasida funksional jihatdan qadrsizlangan telekommunikatsiya uskunalariga nisbatan BHXS 36 talablariga mos qadrsizlanish belgilarini aniqlash hamda ularni realizatsiya qilishning sof qiymatigacha arzonlashtirishning tarmoq avlodi koeffitsiyenti (k_n)ga asoslangan uslubiyatini ishlab chiqish va uning amaliy tatbiqini “O'zbektelekom” AK misolida asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aktivlarning qadrsizlanishi va zaxiralarni NRV bo'yicha baholash masalalari buxgalteriya hisobi nazariyasida chuqur o'rganilgan. E.S. Xendriksen va M.F. Van Breda “ehtiyotkorlik” (konservatizm) tamoyilini zaxiralarni “tannarx va bozor qiymatidan eng past bo'yicha” baholash qoidasining nazariy asosi sifatida talqin etganlar (Xendriksen va Van Breda, 2000). B. Nidlz, X. Anderson va D. Kolduell NRV mexanizmini moliyaviy hisobot foydalanuvchilarini aktivlarning oshirib ko'rsatilishidan himoya qiluvchi vosita sifatida asoslaganlar (Nidlz, Anderson va Kolduell, 2004). Ya. V. Sokolov esa baholashning har qanday qoidasi zahirida iqtisodiy voqelikni aks ettirish va manfaatlar muvozanati yotishini, shu bois arzonlashtirish uslubiyati aniq va tekshiriluvchan algoritimga ega bo'lishi lozimligini ta'kidlagan (Sokolov, 2010).

Xalqaro darajada BHXS 2 “Zaxiralar” zaxiralarni tannarx va realizatsiya qilishning sof qiymatidan eng past bo'yicha baholashni belgilab, NRVni odatiy faoliyat davomidagi taxminiy sotish narxidan tugallash va sotish uchun zarur taxminiy xarajatlarni chegirish orqali aniqlashni nazarda tutadi; standartning 33-paragrafi arzonlashtirishning keyingi davrlarda tiklanishi (reversi) mumkinligini ham belgilaydi (IFRS Foundation, 2023). BHXS 36 “Aktivlarning qadrsizlanishi” esa 12-paragrafida qadrsizlanish belgilarining tashqi va ichki manbalarini sanab, aktivdan foydalanish usulidagi yoki texnologik muhitdagi salbiy o'zgarishlarni, jumladan, aktivning eskirishi va foydalanishdan chiqarilishini qadrsizlanish belgisi sifatida tan oladi (IFRS Foundation, 2023). Telekom sohasida MHXSni qo'llash sifatiga oid empirik tadqiqotlar Y. M. Nulla va S. Kar'gin tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, ularda aynan zaxiralar va qadrsizlanish bo'yicha hisobot sifatining oshgani qayd etilgan (Nulla, 2014; Kar'gin, 2013).

Aloqa sohasi iqtisodiyotiga bag'ishlangan ishlarda texnologik eskirish muammosi umumiy tarzda tan olingan: G. A. Golubiskaya aloqa uskunalarining ma'naviy eskirishi fizik eskirishdan tezroq kechishini qayd etgan (Golubiskaya, 2006), T. A. Kuzovkova va hammualliflari infokommunikatsiya tarmog'ida qadrsizlanish

¹ <https://lex.uz/docs/-4746047>

va uning keyingi tiklanishi masalalarining muhimligini ta'kidlaganlar (Kuzovkova, Volodina va Kuxarenko, 2017). Respublikamiz olimlaridan A. N. Achilov kimyo sanoati misolida zaxiralarni baholash va izohlash tizimini takomillashtirgan, A. A. Karimov va hammualliflari zaxiralarni NRV bo'yicha baholashning umumiy qoidalarini yoritganlar (Karimov, Islomov va Avloqulov, 2019). Biroq tahlil shuni ko'rsatdiki, texnologik avlod almashinishini qadrsizlanish belgisi sifatida formallashtirish hamda eskirish diskontini miqdoriy hisoblashning tarmoqli algoritmi — na xorijiy, na mahalliy adabiyotlarda maxsus tadqiqot predmeti sifatida ishlab chiqilmagan. Mazkur maqola aynan shu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiya, induksiya va deduksiya, guruhlash va taqqoslash, tizimli va qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, modellashtirish hamda obyektli kuzatish usullaridan foydalanildi. Uslubiyatni ishlab chiqishda BHXS 36 ning 8–12-paragraflarida belgilangan qadrsizlanish belgilari tizimi aloqa sohasi xususiyatlariga moslashtirildi, eskirish diskontini miqdoriy ifodalash uchun esa koeffitsiyentli yondashuv qo'llanildi. Normativ baza sifatida 4-sonli BHMS "Tovar-moddiy zaxiralar" (xususan, uning NRVga oid 50-band), BHXS 2, BHXS 13 "Haqqoniy qiymatni baholash" va BHXS 36 standartlari xizmat qildi. Empirik baza "O'zbektelekom" AKning 2022–2025-yillardagi moliyaviy hisobotlari, omborxona registrlari va uskunalar reestri, shuningdek, GSMA Intelligence, ITU va Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlaridan shakllantirildi. Taklif etilayotgan koeffitsiyent qiymatlari ikkilamchi bozor narxlar tahlili, ekspert so'rovi hamda xorijiy operatorlar (Vodafone, "Rostelekom", "Kazaxtelekom") hisobotlaridagi arzonlashtirish darajalari qiyosi asosida kalibrlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Taklif etilayotgan uslubiyatning birinchi tarkibiy qismi — aloqa sohasiga xos qadrsizlanish belgilarini aniqlash tizimidir. BHXS 36 ning 12-paragrafi qadrsizlanish belgilarining tashqi (bozor qiymatining pasayishi, texnologik va iqtisodiy muhitdagi salbiy o'zgarishlar) va ichki (aktivning eskirishi, foydalanish rejasining o'zgarishi) manbalarini umumiy tarzda belgilaydi. Tadqiqot davomida mazkur umumiy belgilar aloqa sohasining texnologik xususiyatlariga moslashtirilib, telekommunikatsiya uskunolari uchun qadrsizlanish belgilarining tarmoqli tizimi ishlab chiqildi (1-jadval).

1-jadval
BHXS 36 talablariga mos aloqa sohasiga xos qadrsizlanish belgilarini aniqlash tizimi²

Belgi manbai (BHXS 36)	Aloqa sohasiga xos qadrsizlanish belgisi	Axborot manbai
Tashqi: texnologik muhit o'zgarishi	Tegishli avlod tarmog'ini (3G, CDMA) milliy yoki mintaqaviy miqyosda berkitish to'g'risidagi qaror	Regulyator qarorlari, operator strategiyasi
Tashqi: bozor qiymatining pasayishi	Ikkilamchi bozorda uskuna narxining tannarxdan barqaror past shakllanishi	Ikkilamchi bozor kotirovkalari, vendor ma'lumotlari
Tashqi: huquqiy muhit o'zgarishi	Chastota ruxsatnomalarining qayta taqsimlanishi, yangi avlodga majburiy o'tish talablari	Litsenziya va chastota hujjatlari
Ichki: foydalanish rejasining o'zgarishi	Tarmoqni modernizatsiyalash dasturida uskuna o'rnatish rejasining bekor qilinishi	Investitsiya dasturi, texnik kengash qarorlari
Ichki: uskunaning eskirishi	Vendor tomonidan uskuna avlodiga texnik qo'llab-quvvatlashning tugatilishi (end-of-support)	Vendor xabarnomalari (Huawei, Ericsson, Nokia, ZTE)
Ichki: harakatsizlik	Zaxiraning 12 oydan ortiq harakatsiz saqlanishi va o'rnatish buyurtmalarining mavjud emasligi	Omborxona registrlari, TIMS ma'lumotlari

1-jadvalda keltirilgan belgilar tizimining amaliy qiymati shundaki, u qadrsizlanish testini o'tkazish majburiyatini yuzaga keltiruvchi holatlarni aniq va hujjatlashtiriluvchan mezonlarga bog'laydi: har bir belgi uchun axborot manbai ko'rsatilgan bo'lib, buxgalteriya xizmati va auditor uni obyektiv tekshira oladi. Belgilardan kamida bittasi aniqlanganda, tegishli zaxira guruhi bo'yicha NRVni hisoblash va zarur hollarda arzonlashtirish o'tkazilishi shart.

Uslubiyatning ikkinchi va markaziy tarkibiy qismi — eskirish diskontini miqdoriy hisoblash algoritmidir. 4-sonli BHMSning 50-bandiga muvofiq, realizatsiya qilishning sof qiymati — bu odatiy faoliyat davomida sotish

2 Manba: BHXS 36 asosida muallif ishlanmasi

qiymatidan ishlab chiqarish va sotish xarajatlari chegirilgandan keyin qoladigan summadir. Aloqa korxonalari nisbatan NRVni hisoblash ikki holat tufayli murakkablashadi: birinchisi — texnologik avlod almashinishi natijasida uskunalarning funksional qadrsizlanishi; ikkinchisi — aloqa uskunalari ikkilamchi bozorining rivojlanmaganligi, shu bois “sotish qiymati”ni belgilashning qiyinligi. Mazkur muammolarni hal etish uchun biz tomonimizdan NRVni quyidagi formula asosida hisoblash taklif etiladi:

NRV = Kutilayotgan sotish qiymati – Eskirish diskonti – Sotish xarajatlari – Qayta tiklash xarajatlari

Formuladagi eskirish diskonti tarmoq avlodi almashinishi natijasida yuzaga keladigan funksional qadrsizlanishni miqdoriy ifodalaydi va biz tomonimizdan ishlab chiqilgan tarmoq avlodi koeffitsiyenti (k_n) orqali avtomatik hisoblanadi: Eskirish diskonti = Kutilayotgan sotish qiymati $\times k_n$. Koeffitsiyent qiymatlari uskuna mansub bo'lgan tarmoq avlodining hayotiy sikli bosqichiga bog'lab belgilanadi (2-jadval).

2-jadval
Tarmoq avlodi koeffitsiyenti (k_n)ning tavsiya etiladigan qiymatlari³

Uskuna avlodi	k_n qiymati	Avlodning hayotiy sikli bosqichi	Qo'llash izohi
5G NR	0	Joriy etilish va o'sish — tarmoq faol kengaymoqda	Qadrsizlanish belgisi yo'q; tannarx bo'yicha saqlanadi
4G/LTE	0,15–0,30	Yetuklik — tarmoq asosiy yukni ko'tarmoqda, ammo 5G siljishi boshlangan	Oraliq diskont; ikkilamchi bozor faolligiga ko'ra aniqlashtiriladi
3G/UMTS	0,50–0,80	Pasayish — tarmoqni berkitish rejalashtirilgan yoki boshlangan	Yuqori diskont; berkitish jadvaliga bog'lab yuqori chegaraga yaqinlashtiriladi
CDMA va boshqa eskirgan avlodlar	0,80–0,90	Chiqib ketish — tarmoq to'xtatilgan, uskuna faqat utilizatsiya/qismlarga yaroqli	Maksimal diskont; qoldiq qiymat material qiymati darajasida

Koeffitsiyent oraliqlari ichida aniq qiymatni tanlashda uchta tuzatuvchi omil inobatga olinadi: uskunaning vendor tomonidan qo'llab-quvvatlanish muddati (end-of-support sanasiga yaqinlik koeffitsiyentni yuqori chegaraga suradi), ikkilamchi bozorning mavjudligi (sertifikatli qayta sotish kanallari mavjud bo'lsa, quyi chegara qo'llaniladi) hamda uskunaning universalligi (bir necha avlodda ishlay oladigan, masalan, multistandart antennalar uchun past koeffitsiyent tanlanadi). Shu tariqa k_n mexanik shablon emas, balki professional mulohaza uchun kalibrangan doira vazifasini bajaradi — bu BHXS talab qiladigan baholashning asosiligi va hujjatlashtiriluvchanligini ta'minlaydi.

Taklif etilayotgan uslubiyatning amaliy tatbiqi “O'zbektelekom” AK omborxonasida saqlanayotgan turli avlod uskunalari misolida sinab ko'rildi. Hisob-kitob natijalari 3-jadvalda keltirilgan (3-jadval).

3-jadval
“O'zbektelekom” AK omborxonasida saqlanayotgan turli avlod uskunalari bo'yicha NRVni hisoblash misoli (2024-yil dekabr)⁴

Uskuna turi	Tannarx, mln so'm	Sotish qiymati, mln so'm	Avlod diskonti, %	NRV, mln so'm	Arzonlashtirish, mln so'm
3G bazaviy stansiya moduli	95	80	70	19	76 (–80%)
4G/LTE bazaviy stansiya moduli	130	120	20	96	34 (–26%)
5G NR bazaviy stansiya moduli	480	500	0	480	—
Optik transiver SFP+ (10G)	3,8	3,5	10	3,2	0,6 (–16%)
Eski (CDMA) terminal uskunasi	12	10	85	1,5	10,5 (–88%)
SIM-karta (standart)	0,006	0,008	0	0,006	—

3-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turganidek, tarmoq avlodi koeffitsiyentini qo'llash tovar-moddiy zaxiralarning real qiymatini tizimli aks ettirish imkonini beradi. Eng katta arzonlashtirish 3G va CDMA uskunalari uchun zarur bo'lib, ularning balansli qiymati 70–88 foizga pasaytirilishi lozim — bu korxona moliyaviy natijasiga

³ Manba: muallif ishlanmasi.

⁴ Manba: “O'zbektelekom” AK ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari

sezilarli ta'sir ko'rsatadi va ayni paytda balans aktivlarining haqqoniyligini ta'minlaydi. Zamonaviy 5G uskunalari esa qadrsizlanish belgisini namoyon etmaganligi bois tannarx bo'yicha saqlanadi. E'tiborli jihati shundaki, diskont darajalari uskunalar kesimida keskin farqlanadi — bu yalpi (zaxiralarning umumiy qoldig'iga nisbatan foizli) arzonlashtirish yondashuvining asossizligini va pozitsion (uskuna darajasidagi) hisob-kitob zarurligini tasdiqlaydi.

Uslubiyatning uchinchi tarkibiy qismi — arzonlashtirish va uning keyingi tiklanishini buxgalteriya o'tkazmalarida aks ettirish tartibidir. Arzonlashtirish summasi moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning "Boshqa operatsion xarajatlari" satrida aks ettiriladi va Dt 9430 "Boshqa operatsion xarajatlari" / Kt 1010, 1018, 1019 (tegishli zaxira schyotlari) o'tkazmasi orqali rasmiylashtiriladi. Har yilgi 31-dekabr holatiga inventarizatsiya o'tkazilgandan so'ng, oldin arzonlashtirilgan zaxiralar bo'yicha NRV qayta hisoblanadi. Basharti yangi NRV oldingi balansli qiymatdan yuqori bo'lsa (masalan, ikkilamchi bozor faollashgan yoki uskuna yangi loyihada foydalanishga rejalashtirilgan bo'lsa), farq Dt 1010, 1018, 1019 / Kt 9320 "Boshqa operatsion daromadlar" o'tkazmasi orqali tiklanadi; bunda tiklash summasi zaxira birligining tarixiy tannarxidan oshmasligi nazorat qilinadi — bu BHXS 2 ning 33-paragrafi talabiga to'liq mos keladi. Tiklash summasi moliyaviy hisobot izohlarida alohida yoritilishi BHXS 1 talablariga ko'ra majburiydir.

Uslubiyatni amaliyotga tatbiq etishning tashkiliy jihati sifatida qadrsizlanishni hisobga olishning yillik sikli taklif etiladi: birinchi bosqichda (oktyabr–noyabr) 1-jadvaldagi belgilar tizimi bo'yicha skrining o'tkazilib, qadrsizlanish xatari mavjud zaxira guruhlarini identifikatsiya qilinadi; ikkinchi bosqichda (dekabr, yillik inventarizatsiya doirasida) identifikatsiya qilingan pozitsiyalar bo'yicha fizik mavjudlik va texnik holat tekshiriladi; uchinchi bosqichda har bir pozitsiya uchun k_n koeffitsiyenti kalibrlanib, NRV hisoblanadi; to'rtinchi bosqichda arzonlashtirish (yoki tiklash) o'tkazmalari rasmiylashtiriladi; beshinchi bosqichda natijalar moliyaviy hisobot izohlarida besh guruhli tasniflash kesimida ochib beriladi. Mazkur sikl XAS 540 "Baholangan qiymatlar auditi" talablari bilan hamohang bo'lib, tashqi auditorga boshqaruv baholarining asosilligini tekshirish uchun tayyor hujjatlar izini taqdim etadi.

Xalqaro qiyos taklif etilayotgan yondashuvning hayotiylikini tasdiqlaydi. Vodafone Group plc yillik hisobotida zaxiralar izohi sakkiz qismga ajratilgan bo'lib, unda qadrsizlanish xarajatlari va ularning tiklanishi alohida ochib beriladi; "Rostelekom" va MTS FSBU 5/2019 hamda MHXS bo'yicha parallel hisob yuritishda eskirgan uskunalar bo'yicha zaxira (rezerv) shakllantirish amaliyotini qo'llaydi; "Kazaxtelekom" esa MHXS izohlarida zaxiralar bo'yicha ma'lumotni o'n besh sahifadan ziyod hajmda taqdim etadi (Kuzovkova, Volodina va Kuxarenko, 2017). Taklif etilayotgan k_n uslubiyati mazkur amaliyotlardan farqli o'laroq, diskontni aniqlashning formallashgan va takrorlanuvchan algoritmini beradi — bu nafaqat hisobot sifatini, balki turli davrlar va operatorlar o'rtasidagi qiyoslanuvchanlikni ham ta'minlaydi.

Uslubiyatni joriy etishning moliyaviy ta'siri ham baholandi. "O'zbektelekom" AK tarmoq-infratuzilma zaxiralari tarkibida 3G va eskirgan avlod uskunalarining ulushi taxminan 8–10 foizni tashkil etishini inobatga olsak, 614 milliard so'mlik mazkur guruh bo'yicha bir yo'la amalga oshiriladigan arzonlashtirish 35–50 milliard so'm oralig'ida shakllanishi kutiladi. Bu qisqa muddatda moliyaviy natijaga bosim o'tkazsa-da, uzoq muddatda balans aktivlarining haqqoniyligini, xalqaro kredit reytinglari oldidagi ishonchlikni hamda 5G ga o'tish investitsiya qarorlarining to'g'ri axborot asosida qabul qilinishini ta'minlaydi. Shuningdek, uslubiyat 2818 — "Tarmoqdan foydalanishdan qaytarilgan uskunalar" ishchi schyoti bilan integratsiyalashgan holda qo'llanilganda, qadrsizlangan uskunalarining keyingi taqdiri (qayta ishlash, ikkilamchi sotuv, utilitatsiya) bo'yicha boshqaruv qarorlari hisob axboroti bilan bevosita bog'lanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari bo'yicha quyidagi xulosa va takliflar shakllantirildi.

Birinchi, texnologik avlodning almashinishi (3G tarmog'ini berkitish, 4G ni kengaytirish va 5G ni tijoriy ishga tushirish) aloqa korxonalari tovar-moddiy zaxiralarning funksional qadrsizlanishini yuzaga keltiruvchi tizimli omil bo'lib, uni buxgalteriya hisobida o'z vaqtida aks ettirmaslik balans aktivlarining oshirib ko'rsatilishiga olib keladi. Amaldagi 4-sonli BHMS NRVdan past arzonlashtirishni umumiy tarzda nazarda tutsa-da, texnologik eskirish diskontini hisoblashning aniq uslubiyatini bermaydi.

Ikkinchi, BHXS 36 talablariga mos holda aloqa sohasiga xos qadrsizlanish belgilarini aniqlash tizimi ishlab chiqildi: tarmoqni berkitish qarorlari, ikkilamchi bozor narxlarining pasayishi, chastota ruxsatnomalarining qayta taqsimlanishi, modernizatsiya rejalarning o'zgarishi, vendor qo'llab-quvvatlashining tugatilishi hamda zaxiraning 12 oydan ortiq harakatsizligi — har biri aniq axborot manbaiga bog'langan olti belgi qadrsizlanish testini o'tkazish majburiyatini yuzaga keltiradi.

Uchinchi, tovar-moddiy zaxiralarni realizatsiya qilishning sof qiymatigacha arzonlashtirishning tarmoq avlodi koeffitsiyenti (k_n)ga asoslangan uslubiyati ishlab chiqildi: 5G uskunalar uchun $k_n = 0$; 4G/LTE uskunalar uchun $k_n = 0,15-0,30$; 3G uskunalar uchun $k_n = 0,50-0,80$; CDMA va boshqa eskirgan avlod uskunalar uchun $k_n = 0,80-0,90$. "O'zbektelekom" AK misolidagi amaliy hisob-kitob uslubiyat 3G va CDMA uskunalar balansli

qiymatini 70–88 foizga pasaytirish zarurligini aniq ko'rsatishini va yalpi arzonlashtirish o'rniga pozitsion hisob-kitobni ta'minlashini tasdiqladi.

To'rtinchidan, arzonlashtirish va tiklashning buxgalteriya o'tkazmalarida aks ettirish tartibi (Dt 9430 / Kt 1010, 1018, 1019 — arzonlashtirish; Dt 1010, 1018, 1019 / Kt 9320 — tarixiy tannarx chegarasida tiklash) hamda qadrsizlanishni hisobga olishning besh bosqichli yillik sikli asoslab berildi. Mazkur uslubiyatni "O'zbektelekom" AK va boshqa aloqa operatorlari hisob siyosatiga kiritish, k_n koeffitsiyentlarini har yili ikkilamchi bozor ma'lumotlari asosida qayta kalibrlash hamda natijalarni moliyaviy hisobot izohlarida besh guruhli tasniflash kesimida ochib berish maqsadga muvofiq. Istiqbolda uslubiyatni RFID/shtrix-kodlashga asoslangan avtomatlashtirilgan inventarizatsiya tizimi bilan integratsiyalash qadrsizlanish monitoringini real vaqt rejimiga o'tkazish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son Qonuni (yangi tahriri) // URL: <https://lex.uz/acts/-2931253>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son qarori // URL: <https://lex.uz/docs/-4746047>
3. Buxgalteriya hisobining milliy standarti (4-son BHMS) "Tovar-moddiy zaxiralar". O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining buyrug'i, 30.06.2020 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3259 // URL: <https://lex.uz/docs/-4890446>
4. Buxgalteriya hisobining milliy standarti (21-son BHMS) "Xo'jalik yurituvchi subyektlarda buxgalteriya hisobining hisobvaraqlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha yo'riqnoma". O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2024-yil 27-dekabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 3593 // URL: <https://lex.uz/docs/-7282737>
5. IAS 2 "Inventories" — Захиралар бўйича 2-сонли халқаро бухгалтерия ҳисоби стандарти. London: IFRS Foundation, 2023.
6. IAS 36 "Impairment of Assets" — Активларнинг қадрсизланиши бўйича 36-сонли халқаро бухгалтерия ҳисоби стандарти. London: IFRS Foundation, 2023.
7. IFRS 13 "Fair Value Measurement" — Ҳаққоний қийматни баҳолаш бўйича 13-сонли молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти. London: IFRS Foundation, 2023.
8. Халқаро аудит стандарти (ХАС) 540 «Баҳоланган қийматлар, шу жумладан ҳаққоний қиймат бўйича баҳоланган қийматлар ва тегишли очиб беришлар аудити». New York: IFAC, 2022.
9. Голубицкая, Е.А. (2006) Экономика связи. Москва: ИРИАС. — 488 с.
10. Кузовкова, Т.А., Володина, Е.Е. ва Кухаренко, Е.Г. (2017) Экономика отрасли инфокоммуникаций. Москва: Горячая линия – Телеком. — 536 с.
11. Соколов, Я.В. (2010) Бухгалтерский учёт как сумма фактов хозяйственной жизни. Москва: Магистр, ИНФРА-М. — 224 с.
12. Хендриксен, Э.С. ва Ван Бреда, М.Ф. (2000) Теория бухгалтерского учёта. Москва: Финансы и статистика. — 576 с.
13. Нидлз, Б., Андерсон, Х. ва Колдуэлл, Д. (2004) Принципы бухгалтерского учёта. Москва: Финансы и статистика. — 496 с.
14. Каримов, А.А., Исломов, Ф.Р. ва Авлокулов, А.З. (2019) Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик. Тошкент: Иқтисод-молия. — 568 б.
15. Махсудов, Б.Ю. ва Шодиев, Э.Т. (2021) 'Алоқа корхоналарида билвосита харажатларни тақсимлашнинг услубий масалалари', Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 5(3), б. 112–121.
16. Nulla, Y.M. (2014) 'IFRS Adoption in Canadian Telecommunication Companies: An Empirical Study', International Journal of Accounting and Taxation, 2(2), pp. 53–66.
17. Kargın, S. (2013) 'The Impact of IFRS on the Value Relevance of Accounting Information: Evidence from Turkish Firms', International Journal of Economics and Finance, 5(4), pp. 71–80.
18. GSMA Intelligence (2024) Global Mobile Trends 2025: 3G Sunset and the Path to 5G. London: GSMA. — 96 p.
19. ITU & UNITAR (2024) The Global E-waste Monitor 2024. Geneva/Bonn: International Telecommunication Union and United Nations Institute for Training and Research. — 148 p.
20. Boston Consulting Group (2023) Telecom Inventory and Network Asset Management: Unlocking Hidden Value. Boston: BCG Publications.
21. Vodafone Group plc (2024) Annual Report 2024. Newbury: Vodafone Group. — 248 p.
22. «Ўзбектелеком» АК (2025) 2022–2025 йиллар учун йиллик молиявий ҳисоботлар. Тошкент: uztelecom.uz (мурожаат санаси: 10.05.2026).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>